

Pòrtic

Enric Canals
Josep Maria Ràfols
Tarradellas,
el guardià
de la memòria

Enric Canals
Josep Maria Ràfols

**Tarradellas, el guardià
de la memòria**

Pòrtic

Primera edició: maig del 2017

© Enric Canals i Josep Maria Ràfols, 2017

Drets exclusius d'aquesta edició:

Raval Edicions SLU, Pòrtic

Diagonal, 662-664

08034 Barcelona

ISBN: 978-84-9809-393-3

Dipòsit legal: B-8.953-2017

Fotocomposició: Víctor Igual, SL

Impressió: Egedsa

Queda rigorosament prohibida sense autorització escrita de l'editor qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra, que serà sotmesa a les sancions establertes per la llei. Podeu adreçar-vos a Cedro (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

Tots els drets reservats.

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	9
L'arxiu, el tresor de Saint-Martin-le-Beau	12
1. EL JOVE TARRADELLAS	17
Un noi de Cervelló	17
El dependent d'un magatzem tèxtil	18
Enamorament a la festa major de Gràcia	19
Soldat a l'Àfrica	21
S'estableix pel seu compte i es casa a Montserrat	23
De desconegut a secretari de Macià	25
Un conseller de Governació que causa sorpresa	26
El general Batet i el 6 d'octubre	28
Atrapat amb els revoltats	32
Empresonat al <i>Ciudad de Cádiz</i>	33
2. DAVANT EL GRAN CAOS	37
L'aixecament del 18 de juliol	37
El Comitè de Milícies i les Patrulles de Control	40
Els secrets de la carpeta blava	43
Llistes de patrullers	48
Salvar vides	49
Els passaports anaven molt buscats	55
Resistència a lliurar les armes	58
Afusellar «Maria Santíssima»	65

El descontrol a comarques	67
La Fatarella no vol col·lectivitzacions	68
El Cojo de Málaga sembra el terror a Bellver	71
3. QUAN TOT S'ENFONSA	75
Cronista de la guerra i observador de la tragèdia	75
El desastrós desembarcament a Mallorca	76
Companys, victorejat pels toreros	80
«Companys fa la política del cònsol de l'URSS»	81
Sopars amb <i>certes senyores</i> pagats amb diner públic	82
Tarradellas es planta davant vint-i-cinc soldats	85
Diari de la desfeta	88
Un venedor de vetes i fils, cap d'Artilleria	91
Un coronel pega a un soldat amb un ferro	95
4. VENÇUTS I ABANDONATS	97
Sense recursos	97
Un intent de xantatge	99
La compra del Clos de Mosny: 2 de setembre de 1939	103
5. I A MÉS A MÉS, ELS NAZIS	107
A la presó	107
«Els teus ulls no brillaven com altres vegades»	110
«El meu amor per tu durarà més enllà de la meua mort»	113
L'ajut del director d'Air France i d'un grup de monges	115
El tribunal decideix no entregar-lo a Franco	119
L'arxiu, enterrat per burlar la Gestapo	121
El segon embaràs	122
La fugida a Suïssa	124
L'exili desolat	133
La solitud de l'Antònia	135
Un petó al retrat del papa	137
L'Esquerra es refà	138

ÍNDEX

Un govern a l'exili	139
Els pares tornen per primer cop a Cervelló	142
Botonia, Societat Anònima	143
Pau Casals escriu a Truman	145
6. EN UN RACÓ CATALÀ DE MÈXIC	151
Irla ho deixa córrer i Tarradellas el succeeix	151
Els pares aconsellen el nou president	155
Enlluernat per Vicens Vives	160
El Makàrios de Montserrat	161
Una aventura al Marroc	172
El ulls i les orelles de Tarradellas a l'interior	179
El cor de Macià, també exiliat	182
7. UN GRAN AMANT DE LA CULTURA	189
La música alemanya, excepte Wagner	189
Juga amb el fill a escacs però no a futbol	192
«Quan volia, era un seductor impressionant»	195
«Una casa confortable, però no luxosa»	199
8. LA GENERALITAT A L'EXILI, UNA RUÏNA	203
Els greus problemes econòmics	203
La venda del dalí	206
«L'Antònia ja no sap què dir als botiguers»	210
El deute a Southworth i la venda de la biblioteca	211
L'arxiu, en risc de ser venut a Amèrica	214
Els deutes amb el secretari Gausachs	216
9. ELS DIMONIS DEL PRESIDENT	221
Amb mi o amb l'Òmnium	221
«Catalanistes a Barcelona, franquistes a Madrid»	226
Tarradellas i Pujol es cauen bé en la primera trobada	237
L'enfrontament amb Jordi Pujol	246
La venda del Clos de Mosny	252

10. I DESPRÉS DE FRANCO, QUÈ?	255
Jugar fort en el moment decisiu	255
El mogut febrer de 1976	258
Tarradellas, a les cartes al director del primer <i>Avui</i>	259
Entra en escena Manuel Ortínez	260
L'informe decisiu de Casinello	262
Suárez opta per la Comissió dels Nou	266
Cap a les primeres eleccions	267
El 15-J Catalunya vota diferent	268
Suárez: «M'ataquen els militars, el meu partit, Fraga, Blas Piñar...»	272
Un país en efervescència	277
Bibliografia	279
Agraïments	283

1

EL JOVE TARRADELLAS

Un noi de Cervelló

Tarradellas és un polític totalment inusual. No va a la política com una opció professional sinó que ho fa abandonant un recorregut d'èxit en el món dels negocis, que li permetia guanyar-se molt bé la vida, per entrar en els sempre tempestuosos camins de la política.

Josep Tarradellas i Joan neix a Cervelló el 19 de gener de 1899. Els seus pares són Salvador Tarradellas Rovira, de vint-i-dos anys, treballador d'un forn de vidre, i Casilda Joan Julià, que en tenia vint quan va néixer el seu fill. Dos anys després, el matrimoni va tenir una filla a qui van posar el nom d'Antònia.

Entre els records infantils de Tarradellas destaca el viatge que va fer a Barcelona, quan tenia set anys, muntat dalt d'un carro. L'experiència de conèixer aquella ciutat fascinant i que feia una mica de por, per a un nen de poble, li va despertar les ganes de tornar-hi.

Poc temps després el seu pare deixa la feina de vidrier i se'n va a Barcelona per treballar en un local que havia posat en marxa el seu germà, Jaume Tarradellas Rovira. Es deia La Lune i era un cafè modernista decorat per Salvador Alarma i

Miquel Moragas. Estava situat a la plaça de Catalunya número 9, a la cantonada amb la Rambla de Catalunya, a la dreta si mirem cap al Tibidabo. El 1909 aquest bar va guanyar el primer premi del concurs d'edificis artístics de l'ajuntament per la seva decoració. Era lloc d'acollida de bohemis i artistes, on sovint anava Santiago Rusiñol. A ambdós costats de l'entrada hi figuraven els cartells que va fer Ramon Casas per publicitar l'Anís del Mono, els de la senyora amb un mantó de Manila i un mico amb una ampolla d'anís.

Tarradellas va anar a l'escola de Cervelló fins que va tenir tretze o catorze anys. Va ser el 1914, quan el seu pare s'independitza del seu germà i munta un bar propi, que tota la família es trasllada a Barcelona. El local que posa en marxa el pare es diu La Floresta. Està situat a la Gran Via 524, cantonada amb el carrer Urgell.

El dependent d'un magatzem tèxtil

Un cop a Barcelona, el jove Tarradellas, que té setze anys, comença a treballar com a dependent en una casa de teixits de la ronda Universitat. Allà fa de noi dels encàrrecs durant sis anys, el primer dels quals sense cobrar.¹

En paral·lel a la introducció en el món laboral, busca també una manera de millorar la seva formació, ja que fins aquell moment no ha fet més que els estudis a l'escola del poble. El lloc idoni per a la seva formació el troba en el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i de la Indústria (CADCI).

Allà fa la seva formació. El primer any, geografia comer-

1. Joan ESCULIES. *Josep Tarradellas. Dels orígens a la República (1899-1936)*. Barcelona: Dau, 2012.

cial, aritmètica, nocions d'àlgebra i francès. El segon, economia comercial i càlcul comercial. El tercer, tècnica dels negocis, redacció de documents, correspondència i transports. L'últim any, legislació duanera, publicitat moderna, estudi de les mercaderies i química.

Però el CADCI no era tan sols un centre d'ensenyament. Tenia, també, els components d'una entitat de projecció política clarament catalanista. Dins del centre, Tarradellas estava enquadrat en la Secció de Propaganda, que era l'encarregada de portar a terme els actes que s'organitzaven, majoritàriament de promoció nacionalista. Tarradellas, que no provenia d'una família polititzada, va començar la seva formació política al CADCI.

La inquietud catalanista que va adquirir al CADCI el va portar a anar un pas més enllà i integrar-se en un dels grups polítics de la mateixa tendència que apareixien en aquells moments. Va triar la Joventut Nacionalista La Falç, un grup d'activistes que tant intentaven boicotejar actes dels qui consideraven espanyolistes, com Francesc Cambó, com organitzaven aplecs de sardanes, feien excursions o obres de teatre. En el grup predominava una gran admiració per la figura de Francesc Macià, un exmilitar que havia arribat fins a tinent coronel i posteriorment s'havia radicalitzat com a nacionalista català.

Enamorament a la festa major de Gràcia

L'estiu de 1919, quan tenia vint anys, coneix Antònia Macià a la festa major de Gràcia, en un ball a la seu de l'Orfeó Gracienc, del qual ella formava part.

Montserrat Catalan, que va rebre les confidències d'Antònia Macià quan ja era gran, ho explica:

Ella em comentava que havia conegut el Josep en una festa major a l'Orfeó Gracienc. Es trobava amb unes amigues i havia vist un noi, «molt maco, molt maco, nena...», que s'adreçava cap a elles i portava un fanalet a la mà.

En aquell temps a les celebracions de festa major era costum fer un ball en què el noi havia de comprar un petit fanal, una mena de làmpada de paper amb una espelma menuda a l'interior, per treure a ballar la noia que li agradava. Després de començat el ball, cada parella aguantant un fanalet, disminuïa o s'apagava del tot la il·luminació i les parelles es movien només amb la llum de la llanterna, deixant la sala resplendent entre les ombres i la resplendor dels fanalets que es balancejaven mentre l'orquestra endolcia l'ambient amb les notes d'un vals.

L'Antònia va creure que el xicot anava a treure a ballar la seva amiga, perquè era molt més maca que ella, em deia. «I la seva sorpresa va ser que me'l va donar a mi».

Em va explicar que el Josep no sabia ballar, perquè com que era tan alt, em deia ella, era molt «patós», però bé, que a partir d'aquí...

Ella només tenia catorze anys quan es van conèixer. Però ben aviat va començar la seva relació personal, el seu nuviatge.

Antònia Macià Gómez era del barri de Gràcia.

Era una modista que va començar a treballar als dotze anys en una casa de modes que hi havia al passeig de Gràcia que es deia Martí Martí.

Malgrat el seu cognom, no tenia cap parentiu amb Francesc Macià. El seu pare, Antoni Macià Olivé, era de Barce-

lona i treballava de dependent dels magatzems El Siglo. La seva mare, Rufina Gómez Ruiz, era natural de Nájera, a la Rioja.

Soldat a l'Àfrica

Quan té vint-i-dos anys, Tarradellas s'incorpora al servei militar. Fa el període d'instrucció a Barcelona i després és enviat a l'Àfrica, a Melilla. En aquell moment, la zona està en guerra per l'aixecament de les tribus del Rif contra les autoritats colonials espanyoles. Per reduir el temps del servei i evitar que sigui enviat al front, el pare de Tarradellas paga el que se'n diu una quota. Oficialment, reducció del servei per abonament de quota. En aquell període es podia reduir, legalment, la durada del servei militar, que era de tres anys, pagant. Si s'abonaven dues mil pessetes, només se servia cinc mesos; desembutxacant-ne mil, la reducció era a deu mesos. A més de disminuir una bona part del temps de la prestació, el soldat podia triar l'arma, el cos i la unitat on el prestaria. Això sí, li tocava pagar-se de la seva butxaca, a més a més, l'uniforme i l'equip corresponent.

Salvador Tarradellas desemborsa mil pessetes i el seu fill té la garantia que no anirà a primera fila del front. S'apunta a Sanitat. Entre els seus comandaments n'hi ha un que acabarà fent-se molt famós.

Josep Tarradellas Macià explica que «el pare va fer el servei militar sota la comandància de Franco. Explicava que quan Franco anava a la caserna, tothom estava espantat. Tenien una por terrible a Franco».

El moment que Tarradellas és a la mili coincideix amb el denominat Desastre d'Annual, on les tropes espanyoles són esclafades pels combatents rifenys, comandats per Abd el-

Krim. Pateixen uns deu mil morts i deixen enrere més de mil presoners.

Tarradellas explica, molts anys després, que al seu hospital moren cada dia més de cent soldats malalts sense la més elemental assistència mèdica. Tot això es produeix amb el rerefons d'una intendència totalment corrompuda.

Arribaven camions amb uns albarans que deien «100 caixes de llet condensada», però que no en portaven ni una.²

La visió d'aquest exèrcit incapaç i corromput impacta en Tarradellas i els seus companys, i el convenç que la monarquia és un règim caduc i en vies d'extinció. La República serà l'alternativa.

Durant la seva estada al nord del Marroc, Tarradellas pateix unes febres que li deixen com a seqüela una flebitis a la cama esquerra i la propensió a sagnar pel nas en certs períodes. Durant el servei és ascendit al grau de caporal.

Finalment, el conflicte bèl·lic allarga el temps de servei que tenia assignat. En comptes de deu mesos, li toca complir una mica més d'un any.

Durant aquest període manté una relació epistolar amb Antònia, la seva promesa. Montserrat Catalan recorda:

Ella em deia: «El més dur va ser l'etapa en què el Josep feia el servei militar a Melilla. Vam mantenir la relació per correspondència i, clar, a distància les relacions sempre són difícils».

2. Baltasar PORCEL. *Josep Tarradellas, president de la Generalitat*. Barcelona: AC, 1977.

S'estableix pel seu compte i es casa a Montserrat

Quan torna del servei, ha pres ja la decisió de no tornar a la feina de dependent. Vol establir-se pel seu compte com a representant de comerç. Envia cartes a empreses del centre i nord d'Europa i dels Estats Units dedicades, principalment, al tèxtil, el vidre i la porcellana. Els proposa convertir-se en el venedor dels seus productes a Espanya, treballant a comissió sobre el que aconsegueixi col·locar.

La seva idea ben aviat té èxit. Nombroses empreses accepten la seva proposta i amb les seves gestions com a representant aconsegueix un bon nivell d'ingressos que li permet viure sense dificultats.

Havent assolit aquest estatus social, i després de més de vuit anys de festeig, Josep Tarradellas es casa amb Antònia Macià el 3 de desembre de 1927, a la basílica de Montserrat, en una cerimònia familiar a la qual només assisteixen deu persones. Ell tenia vint-i-vuit anys, i ella, vint-i-tres.

El viatge de noces els porta fins a Londres, Brusselles i París. Tarradellas, com a bon comerciant, aprofita el viatge per a qüestions de treball i visita algunes de les empreses per a les quals està treballant com a representant.

Del viatge de noces, l'Antònia Macià en tenia un record molt especial, segons explica Montserrat Catalan.

Se li il·luminaven els ulls quan m'ho comentava: quan van marxar de viatges de noces, li cridava l'atenció que les noies es girassin quan ells passaven. «Es giraven per mirar el Josep». Ella em deia: «Tu no saps això què és, que vagis passejant amb el teu marit i que les noies es girin per mirar el teu marit».

A la tornada, s'installen en un pis, a Gran Via cantonada Villarroel, al mateix replà on viuen els pares. Davant per da-

vant. Era com si visquessin amb els pares i sogres. Montserrat Catalan recorda, referint-se a Antònia Macià:

Ella em deia que a la casa dels seus sogres hi havia servei. Que quan el pare arribava, el servei formava. Era tot molt diferent de l'ambient en què ella estava acostumada a moure's.

Em comentava: «Vostè no sap la sort que té de tenir independència econòmica. Vostè no depèn econòmicament del seu marit, perquè treballa. En canvi jo, si m'havia de comprar unes mitges, li havia de demanar diners a la meua sogra. Per comprar-me unes mitges!». Són situacions que ara costen molt d'entendre, però als anys vint era freqüent que la senyora, quan es casava, deixava de treballar i el marit donava els diners que guanyava a la mare, no els hi donava a ella.

Després del casament, Tarradellas torna a abocar-se a la seva feina, mentre continua participant discretament en les tasques de La Falç.

La seva filla Montserrat neix el 29 de setembre del 1928. La nena està afectada per la síndrome de Down. Tot i que acabarà estimant-la amb bogeria, en els primers temps l'acceptació de la malaltia de la nena no resulta fàcil. Aquest fet el porta a la política, on troba una vàlvula d'escapament.

Feia poc que Francesc Macià havia intentat, l'any 1926, durant la dictadura del general Primo de Rivera, penetrar a Catalunya, des de Prats de Molló, al Pirineu, amb dues columnes armades, per proclamar la República catalana i la independència. L'intent va resultar un complet fracàs, però va servir per donar una enorme popularitat a l'Avi, com s'anomenava popularment Macià. Un cop caiguda la dictadura, l'antic militar torna de l'exili el febrer de 1931.

El retorn de l'Avi va ser un al·licient més no sols per al grup de Tarradellas sinó per a tota l'esquerra nacionalista. En aquest marc es va produir la Conferència de les Esquerres

Catalanes, convocada pel mateix Macià, que havia de donar pas, el 19 de març de 1931, al naixement d'Esquerra Republicana de Catalunya.

De desconegut a secretari de Macià

És en aquest context on es produeix una cosa inesperada. Josep Tarradellas, que feia poc que estava ficat en política i només havia tingut un paper poc rellevant en un grup no gaire destacat com La Falç, es converteix de cop i volta en el secretari i la mà dreta de Francesc Macià. Com va poder passar això?

Va ser la nit del 18 de març de 1931, en la Conferència d'Esquerres Catalanes, on l'endemà es crearia Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). La crònica de Ramon Arrufat, escriptor i polític independentista d'Estat Català, explica amb molt de detall com van anar els fets:

Entremig del batibull d'aquella sala [...] Macià es veié assetjat per la gran munió de gent reunida.

Els caps visibles de les entitats culturals i associacions de tot tipus demanen a Macià que vagi a la seva seu a parlar sobre què cal fer, políticament, en aquell moment.

Macià no sabia com complimentar els demandants d'una manera ordenada. En aquell crític moment, a Josep Casals i Freixes³ no se li ocorregué altra cosa que dirigir-se a Macià (que, tot butxaquejant, cercava algun instrument per escriure) i dir-li: «El que heu de fer és prendre nota del lloc i dies on hem

3. Membre d'Estat Català molt proper a Macià.

d'anar o del contrari no ens hi entendrem». I és quan Tarradellas, un de tants en aquell moment [...] va oferir-se a Macià dient: «Què és el que s'ha de fer?». I tot desembutxacant paper i llapis comença la seva funció prenent notes i adreces a tort i a dret dels allí reunits, on cadascú s'atribuïa la prioritat que la seva entitat era la primera en mèrits per tal que Macià hi fes acte de presència. I així pràcticament va quedar nomenat Josep Tarradellas secretari efectiu de Macià.

El text on Arrufat descriu aquest fet inclou nombroses crítiques a Tarradellas, a qui acusa d'oportunista i nouvingut. Li diu «l'home a qui mai no havíem vist formar part de les files de l'ortodòxia macianista», que «en la política anònimament inquietant de la prèrepública no tinguérem ocasió de veure'l de prop» i que «els complements adequats i idonis, d'un nan en poden fer un gegant».

Un conseller de Governació que causa sorpresa

La sintonia amb Macià va continuar. Després de la proclamació de la República el nomena oficialment secretari de la Presidència de la Generalitat. Més endavant, es presenta a les eleccions a Corts Constituents (28 de juny de 1931) i aconsegueix un escó.

A finals de 1931, Macià el nomena conseller de Governació i de Sanitat, en una decisió que sorprèn moltes persones, en veure com un jove de trenta-dos anys, que fa un any era un perfecte desconegut, ha accedit al govern passant pel davant de molts altres, teòricament més ben col·locats.

La situació de nouvingut en el món de l'alta política la paga també Antònia Macià. Montserrat Catalan recorda:

Ella em comentava que quan el seu marit va començar a ocupar càrrecs importants, a vegades li tocava compartir taula amb senyores a qui abans havia posat agulles i havia pres les mides per fer-los vestits. I ara totes se la miraven per damunt de l'espatlla. Aquesta situació la feia sentir molt incòmoda.

Com a conseller de Governació, Tarradellas es veu obligat a tractar de controlar l'allau de peticions i de recomanacions per col·locar aspirants a funcionari. En aquesta tasca les interferències són notables, ja que rep pressions fins i tot de Lluís Companys, que li demana que li col·loqui un parent (5 de setembre de 1932):

Distingit amic:

Me sap greu molestar-vos, però molt vos agrairia que, si no us representés cap destorb, us prenguésiu interès a fi de que el meu cunyat Sebastià Vallès Melous, avui dia empleat interí de la Generalitat (cèdules), quedés en el moment oportú acoblat com a empleat de plantilla. Crec que és bon empleat.

També el ministre d'Hisenda, Jaume Carner Romeu, li envia una carta (22 de setembre de 1932) recomanant-li el fill d'un amic que «és advocat i bon xicot, però ha sigut molt desgraciat». Carner desitja que el seu recomanat, fins ara poc afortunat, «pugui guanyar-se la vida en algun dels serveis que pugui crear la Generalitat».

Tarradellas redueix el nombre de temporers innecessaris i imposa que per passar a funcionari en plantilla als aspirants els calgui superar unes oposicions. Però, en el fons, el greu problema amb què es troba és el de la manca de persones preparades per ocupar un lloc de funcionari.

El 1932, aconseguint l'Estatut, és elegit diputat en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya.

Al començament de 1933, el càrrec de governador civil de

Barcelona queda vacant i el govern central vol que Tarradellas l'ocupi. Això suposaria una acumulació de poder extraordinària, ja que el nou governador seria, al mateix temps, conseller de Governació. Això representaria que Tarradellas fos, ensems, el responsable de l'ordre públic de la Generalitat i de les forces d'ordre públic de l'Estat. Macià va veure com una amenaça que el seu conseller pogués tenir més poder que ell. «Mai acceptaré aquesta proposició», va dir Macià després de llegir la proposta que el ministre de Governació, Santiago Casares Quiroga, li enviava en un telegrama. «Perquè ja no tinc confiança en vostè [...] Perquè vostè és un home capaç, un dia, de treure'm d'aquesta cadira i seure-hi vostè».

Tarradellas presenta la dimissió. I ja no es tornen a parlar mai més. Macià mor el dia de Nadal d'aquest any sense que ell i Tarradellas s'hagin tornat a dirigir la paraula.

Després de la mort de l'Avi, Lluís Companys és elegit nou president de la Generalitat.

El general Batet i el 6 d'octubre

El 19 de novembre de 1933 se celebren eleccions generals per a les Corts de la República. Aquestes van ser les primeres votacions en què es va permetre el vot femení.

Va guanyar la CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas), una coalició dretana que incloïa monàrquics i no havia declarat la seva lleialtat a la República. El president, Niceto Alcalá-Zamora, encarrega la formació de govern al grup que ha quedat en segon lloc, el Partit Republicà Radical, d'Alejandro Lerroux. Aquest forma govern amb el suport de partits petits, però veurà la seva actuació totalment controlada per la CEDA, que, tot i no ser al go-

vern, pot decidir, en el moment que vulgui, fer-lo caure. D'altra banda, el PSOE radicalitza la seva posició, allunyant-se de la via parlamentària i inclinant-se per arribar al poder per mitjans insurreccionals.

En l'àmbit català, la tensió augmenta perquè la Llei de contractes de conreu, que havia de permetre que els rabassaires, llogaters de les vinyes, poguessin accedir a la propietat de la terra si feia més de quinze anys que la treballaven, havia estat recorreguda davant el Tribunal de Garanties Constitucionals. Aquesta alta institució dictamina que en aprovar la Llei de contractes de conreu el Parlament de Catalunya havia excedit les competències que li concedia l'Estatut.

En aquest context, el capità general de Catalunya, el general Domingo Batet Mestre, fa una gestió per intentar frenar el desastre que es veia a venir. El general, nascut a Tarragona, era un demòcrata constitucionalista convençut i, per tant, fidel a la República. Batet demana una entrevista amb Tarradellas a través del seu gendre, Francesc Carbó i Cotal, que tenia bona relació amb el de Cervelló, al marge de la política. Es reuneixen Batet, Tarradellas i Carbó i el general demana a Tarradellas que convenci Companys de no revoltar-se. Vol que li faci arribar que ell és molt català, però que deu fidelitat a la República i que, en cas de rebel·lió, no tindrà més remei, molt a desgrat seu, que sufocar-la. I ho farà sense dificultat perquè disposa de mitjans suficients i ja ho té tot preparat. Però Tarradellas li respon que no hi pot fer res. Primer perquè en aquests moments les seves relacions polítiques amb Companys estan totalment trencades i, a més, perquè el president és un tossut i, quan se li fica al cap una idea, ningú no aconsegueix dissuadir-lo.⁴

4. Declaracions de Josep Tarradellas a Hilari Raguier. A: Hilari RAGUIER. *El general Batet*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995, pp. 182-183.

El clima de tensió política es dispara quan la CEDA exigeix entrar directament en el govern. Lerroux accedeix a la demanda i el 4 d'octubre de 1934 forma un nou gabinet que inclou tres ministres cedistes.

La reacció no es fa esperar. El 5 d'octubre es proclama la vaga general revolucionària, impulsada per l'Aliança Obrera (el PSOE, la UGT i les Joventuts Socialistes). La convocatòria paralitza Madrid i Barcelona i obté un especial ressò a Astúries, on la protesta adquireix un caire insurreccional i els minaires assalten casernes de la Guàrdia Civil.

A nombroses ciutats de Catalunya la vaga té un ampli seguiment. S'immobilitza pràcticament tot el transport públic i les comunicacions per telèfon i telègraf. No hi ha incidents greus.

A les quatre de la tarda, Batet en persona visita Companys i li demana que la Generalitat, que té traspassades les competències de l'ordre públic, restableixi la normalitat dels transports i les comunicacions. Li fa saber, a més, que si el govern de Madrid es veu obligat a declarar l'estat de guerra, no ho farà contra l'autonomia catalana, sinó pel perill d'una subversió extremista. Tot i que no n'hi ha constància, es dóna per segur que Batet aprofita la trobada per desaconsellar al president que cometi cap il·legalitat.

Al vespre, una manifestació d'Aliança Obrera⁵ arriba fins a la plaça de Sant Jaume de Barcelona demanant la proclamació de la República Catalana i que s'entreguin armes al poble. Mentrestant, Lerroux telefona a Batet per dir-li que el govern proclamarà l'estat de guerra. Poc després el president Companys surt al balcó de la Generalitat i es dirigeix als congregats:

5. A Catalunya, l'Aliança Obrera estava formada per la Unió Socialista, el Bloc Obrer i Camperol, la Unió de Rabassaires i grups anarquistes escindits de la CNT.

En aquesta hora solemne, en nom del poble i del Parlament, el govern que presideixo assumeix totes les facultats del poder a Catalunya, proclama l'Estat Català de la República Federal Espanyola i en restablir i enfortir la relació dels dirigents de la protesta general contra el feixisme, els invita a establir a Catalunya el Govern provisional de la República, que trobarà en el nostre poble català el més generós impuls de fraternitat en el comú anhel d'edificar una República Federal lliure i magnífica.

Després, mentre Batet està ultimant el ban amb la proclamació de l'estat de guerra, Companys li truca per telèfon demanant que es posi a les seves ordres amb totes les seves forces. Batet, que vol guanyar temps, li demana que li ho digui per escrit.

Poc després arriba la nota escrita, amb aquest text de Companys:

Excm. Senyor.

Com a president del Govern de Catalunya, requereixo V. E. perquè amb la força que comanda es posi a les meves ordres per servir la República Federal que acabo de proclamar.

Batet no dona resposta. A les casernes de l'exèrcit, Esquerra Republicana ha passat la consigna als seus militants que fan el servei militar de sabotejar l'armament. Centenars de peces dels fusells són desmuntades i emparedades per ocultar-les.

El conseller de Governació, Josep Dencàs, dona ales a Companys. Per telèfon i des de la conselleria, va proment-li que de tot Catalunya arribaran columnes d'homes armats. A l'hora de la veritat, aquestes columnes no es mouren dels casals d'Estat Català i dels cinemes on estan concentrades. Dencàs es farà fonedís quan li arriben notícies dels

primers intercanvis de trets. Dies després se sabrà que s'ha exiliat a Itàlia.

Atrapat amb els revoltats

Mentre passa tot això, a Josep Tarradellas, que es troba sopant al seu despatx del Casal del Metge (creat pel Sindicat de Metges de Catalunya), al número 10 del carrer Tapineria, entre la catedral i Via Laietana, li arriben informacions del que està passant al Palau de la Generalitat. Se'n va cap allà per conèixer de primera mà els esdeveniments. Allà Tarradellas manifesta, en algun moment a crits, que no està d'acord amb la decisió que ha pres Companys. Quan, prop de les deu de la nit, tracta de sortir, no pot fer-ho perquè a fora ja ha començat el tiroteig. Queda tancat dins de Palau amb els revoltats, tot i que està en contra de la seva actuació.

Ben aviat, el general Batet fa que surti al carrer la companyia encarregada de llegir el ban amb la proclamació de l'estat de guerra, amb ordres de no disparar si hi ha un atac previ. La seva obsessió és evitar, en la mesura del que sigui possible, un vessament de sang. La companyia encarregada de donar a conèixer el ban surt acompanyada per una banda de músics.

Quan aquesta columna comença a pujar per la Rambla de Santa Mònica, des del CADCI i edificis del voltant esclata un violent tiroteig contra un oficial que anava a enganxar un ban a la paret. La columna pateix nombroses baixes. Des de la caserna de les Drassanes soldats d'Artilleria donen suport als atacats, disparant contra les cases i els terrats des d'on surten trets. Finalment, després de ser canonejats, els insurgents són neutralitzats. Els dirigents Jaume Compte,

Manuel González Alba i Amadeu Bardina resultaren morts en l'acció.

Però abans, mentre sortia al carrer la companyia amb la banda de música, de la caserna de l'avinguda Icària parteix una altra columna, sense músics, en silenci i armada amb dos canons lleugers. Per no cridar l'atenció, aquesta segona columna dóna la volta per darrere del parc de la Ciutadella i, a través del carrer Princesa i després pel de Jaume I, es planta a la plaça de Sant Jaume. Allà el cap de la companyia, el comandant José Fernández Unzue, es troba amb el cap dels Mossos d'Esquadra, el comandant Enric Pérez Farràs, i s'inicia una discussió sobre si els militars prendran o no la Generalitat. Mentre es descarreguen els canons, sembla que a Pérez Farràs se li dispara l'arma i a continuació els mossos obren foc contra els soldats. Els militars reaccionen immediatament i, a més, ben aviat reben reforços. Sense possibilitat d'obtenir ajuda, la situació de la Generalitat és desesperada i Companys decideix la rendició.⁶

Empresonat al *Ciudad de Cádiz*

El president i els seus consellers són detinguts i empresonats al vaixell *Uruguay*, ancorat dins del port de Barcelona. Tarradellas, tot i no haver participat en l'aixecament, també.

L'autonomia queda suspesa indefinidament. La Generalitat és intervinguda per l'autoritat militar i passa a ser presidida per un coronel, Francisco Jiménez Arenas. Entre els dos bàndols, a tot Catalunya hi ha hagut 74 morts i 252 ferits.

6. Les dades sobre els moviments militars del 6 d'octubre estan tretes, bàsicament, d'Hilari RAGUÉ. *El general Batet*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995.

Després d'uns dies d'estar a l'*Uruguay*, Tarradellas és traslladat a un altre vaixell, el *Ciudad de Cádiz*. Allà està empresonat durant dues setmanes. Després surt lliure, però amb l'arribada d'un nou jutge instructor és detingut de nou i torna al *Ciudad de Cádiz*. A començament del mes de desembre deixa el vaixell definitivament.

Companys i els consellers del seu govern són jutjats i condemnats a trenta anys de presó. Un grup el traslladen al penal del Puerto de Santa María (Cadis), i un altre, a Cartagena.

L'Estatut no serà restablert fins a la victòria del Front Popular, a les eleccions generals del 16 de febrer de 1936. Companys i els seus consellers són alliberats coincidint, també, amb la victòria electoral de les esquerres.

Anys més tard, el 1976, Tarradellas critica durament l'actitud de Lluís Companys aquell dia:

El 6 d'octubre va cometre un immens error. Va ser una catàstrofe política. [...] Companys va caure en l'error d'involucrar Espanya en el conjunt de la política catalana [...] Va creure que la revolució d'Astúries, desencadenada per les esquerres espanyoles al nord, era una ocasió propícia per iniciar un moviment revolucionari a Catalunya.⁷

Els fets del 6 d'octubre van quedar gravats en l'imaginari de Tarradellas com el paradigma dels errors que els catalans no s'haurien de permetre mai més. Al llarg de la seva vida, i sempre que va poder, va fer diferents declaracions en aquest sentit. Tingué sempre especial cura a deixar clar que el que havia fet Companys en proclamar l'Estat Català era una po-

7. Declaracions a Tristán la Rosa. *La Vanguardia*, 7 de setembre de 1976, p. 21.

lítica de seguiment dels socialistes en l'àmbit espanyol. Per tant, s'havia subordinat la política catalana a l'espanyola. A partir d'aquest moment, Tarradellas té molt clar que la política catalana ha de fer el seu camí, tractant i pactant amb el govern espanyol, però sense supeditar mai els seus interessos als de grups polítics espanyols.